

У ТРОХ СОСНАХ...

Некалі, у мінулым стагоддзі, ЦК ВЛКСМ (то-бок Цэнтральны камітэт Усесаюзнага Ленінскага Камуністычнага Саюза Моладзі) накіроўваў актывістаў на ўмацоўванне камсамольскіх арганізацый у заходніх рэгіёнах СССР. У выніку ў 1946 годзе ў нашы Паставы трапіла маладая сібірачка па імені Мілона. Спачатку яна працавала ў школе, потым — у райкаме камсамола, перад якім паставілі задачу стварыць пярвічныя арганізацыі не толькі ў горадзе, але і ў сельсаветах.

Як вядома, заданні даваць прасцей, а вось выконваць...

Вяскоўцы (ды так званыя заходнікі) агітатары прымалі з насцярогай. Прышлося пачынаць з франтавікоў і партызан, прымаць у камсамол настаўнікаў, медыкаў, паштавікоў, праводзіць чытанні кніг і газет, арганізоўваць перасоўныя бібліятэчкі, ствараць атрады ястрабоў, якія са зброяй ахоўвалі ўстановы ад нападу бандытаў... Карацей, шмат дзе камсамолаўцаў падсцерагала небяспека, але ж здараліся і кур'ёзы.

У прыватнасці, Мілона, пабраўшыся шлюбам са старшынёй мясцовага калгаса, пераехала ў вёску, пайшла настаўніца ў мясцовую школу, стала знаёміцца з людзьмі, іх звычкі, мовай... А найперш — з самой... хатай. Справа ў тым, што ў першыя дні пасля пераезду маладзіца ну ніяк не магла запомніць, дзе яны з мужам здымаюць пакой: усе падворкі на вуліцы здаваліся ёй аднолькава шэрымі.

Гаспадыня тады вырашыла дапамагчы, сказала:

— Я сёння буду мыць бялізну. Сушыць — павешу каля хаты. Так што ўбачыш — і адразу на падворак.

Мілона ўзрадавалася, па дарозе са школы ва ўсе вочы ўзіралася ў кожны двор, але нічога белага нідзе не бачыла. Таму ўрэшце зноў зайшла ў чужую хату: заблудзілася ў трох соснах. І ў трох словах — бо ледзь не назаўтра да настаўніцы зайшоў яе вучань. З парога сказаў:

— Мілона Андрэўна, ваш муж браў у нас патэльню, дык мамка прасіла, каб вы аддалі.

«Муж нешта пазычаў? Але што і навошта? — панесліся» думкі ў галаве настаўніцы. — А галоўнае — куды ён гэта паклаў?»

На ўсялякі выпадак Мілона Андрэўна адкрыла чамадан, паглядзела на агульныя няхітрыя пажыткі... Нічога чужога там не было. Вучань чакаў. Яна вырашыла задаць яму наводзячае пытанне:

— А навошта мой муж гэта браў?

— Не ведаю, — паціснуў плячыма хлопчык. — Мусіць, хацеў нешта смажыць.

Слова «смажыць», як і «патэльня» настаўніца не разумела, але ж прызнавацца ў гэтым вучню зусім не выпадала.

Прышлося прадоўжыць пошук: паглядзець, ці няма нечага чужога на сталі, на ложку, на шафцы...

— Ды вы не там шукаеце, — не вытрымаў нарэшце хлопчык. — Патэльня, можа, на прыпечку?

«Прыпечак — гэта ўжо «цяплей», — падумала настаўніца. — Гэта ж недзе пры печы?» І сапраўды хутка «напаролася» там на чужое — аддала скавараду...

Адзінае, назаўтра ў школу ісці бялася: думала, што вучні падымуць яе на смех.

І дарэмна: дзеці ў той час, нягледзячы на вайну, былі разумныя, настаўні-

каў вельмі паважалі, і з яе, маладзенькай расіянкі, ніхто не смяяўся.

А вось цяпер, калі ў трох словах блудзяць і самі беларусы... Гэта ўжо, згадзіцеся, не смеху, а жалю варта.

Файна Касаткіна,
г. Паставы.

СВЯТАЯ ВАДА

Не так даўно па тэлевізары паказвалі серыял «Іншыя». Уражанне ад яго досыць моцнае — нічога не скажаш... Апроч таго, што фільм яшчэ і рэкламу зрабіў экстрасэнсам, лекарам, у тым ліку — можа, і шарлатанам.

Аднаго такога я ведала. Чалавек як чалавек быў, але ж за нейкую правіну патрапіў у турму. І нядоўга, здавалася б, пабыў там, але вярнуўся іншым. Хто яго там чаму навучыў, толькі пачаў ён ездзіць па гарадах ды на вакзалах усім расказваць, што ў яго аддаленай вёсачцы (назавём яе Старынкамі) ёсць адзін знахар. І дужа ж дзіўную сілу мае: усе чыста хваробы лечыць...

Тэлебачанне ды газеты рэкламай тады не даймалі, а вось сарафаннае радыё працавала: адна жанчына сказала другой, тая — трэцяй, і пацягнуліся ў Старынку людзі. Кожны ехаў са сваёю бядою, і з кожным той «лекар» працаваў: таму ваду замаўляў, над тым рукамі вадзіў ці іголку паліў у нейкай ануцы... Пры канцы «працэдур» пацыент пытаўся: «Як жа аддзячыць?» «Знахар» у адказ (і сціпла так): «Як можаце...». А на стале, навідавоку, ужо сподачак стаіць, і на ім з самай раніцы дзесяць рублёў пакладзена — як быццам папярэднікам таго хворага...

Вось гэтак бізнес рабіўся. Але ж за раз не пра гэта.

Адна дзяўчынка-разумніца з суседняй вёскі ў медінстытут не паступіла, пайшла працаваць у бальніцу, санітаркаю. З часам, як гэта водзіцца, раз-знаёмілася з людзьмі, і адна медсястра, даведаўшыся, адкуль дзеўка родам, з просьбай да яе: схадзі ты, маўляў, да знахара, прывязі наговоранай вады — ну вельмі патрэбна, дзіця хварэе.

І з гэтымі словамі бутэльку ёй падае, дзесяць рублёў сваіх суне — ледзьве не сілаю...

А дзяўчыне хоць ты скрозь зямлю праваліся: адмовіць, як быццам, нельга, але ж і згадзіцца таксама, бо знахар той (вёска ведае) — проста ашуканец. Тады з якога перапуду яна, камсамолка, актывістка, будучая доктарка, пойдзе да яго з грашыма ды бутэлькаю?.. Людзі ж засмяюць!

Карацей, да «знахара» ногі проста не панеслі. У выхадныя пабыла дзеўка дома, а па дарозе назад, за рэчкай — балота якраз асушылі, канаў накапалі: з берага адной — дрэнажныя трубка тырчаць і вада з іх бяжыць чысцютка-чысцютка, што тая сляза!

Так што Лена пад струмень падставіла бутэльку, напоўніла, закаркавала, на рабоце хуценька аддала медсястры і са страхам стала чакаць, што вось зараз падман раскрыецца...

На шчасце, усё выйшла якраз наадварот: дзён праз колькі медсястра моцна абняла санітарачку, падзякавала ёй за святую ваду, сказала, што дзіця, дзякуй богу, паправілася.

Гэта была першая радасць, а другая — у інстытуце зноў пачаліся экзамены. Лена здала іх, можна сказаць, бліскуча! А потым на тую дзесятку, што плякла ёй рукі, накупляла прысмакаў, занесла ў сястрынскую і з лёгкім сэрцам паехала на вучобу.

...Цяпер яна вельмі дасведчаны доктар, лечыць людзей і заўсёды памятае, што найлепшыя памочнікі ў гэтым не толькі лекі, але і вера.

Любоў Чыгрынава,
г. Мінск.

ПРОСТА... 3 МОСТА...

Цяпер моладзь фарсіць у портках-дудачках, а вось некалі, у сярэдзіне сямідзесятых, калі ў юнаках хадзіў я, у разгары была мода на так званыя «кляшы» — тыя ж порткі, але калошы ў іх ад сцягна ці калена паступова расшыраліся і ўнізе даходзілі сантыметраў да трыццаці. У продажы такіх не было, шылі на заказ і потым, пры хадзьбе, нібы венікам падмяталі вуліцы.

Самыя першыя свае «кляшы» я займеў у дзесятым класе. Іх мне пашыла старэйшая сястра. Яна ўжо сама зарабляла, прыгожа адзявалася і хацела, каб я, што называецца, «адпавядаў»...

Дагэтуль памятаю колер той абноўкі — біруза, помню фасон — расшырэннае калош ад калена, кішэні прамыя, а ўжо настрой...

Тады я не ведаў яшчэ, што са штанамі ў мяне ўвесь час будуць нейкія непрыемнасці. Ну вось напрыклад: у новых кляшай пайшоў у клуб, адтуль нехта паклікаў мяне на вуліцу. Я, ідучы, зачэпіўся за цвік у падлозе, з метр праехаў па ёй на калене і устаў з вялікай дзіркай, якая не дазваляла тады заставацца на танцах.

Другі выпадак. Мы з дружкаком вырашылі скараціць шлях і не, каб абысці даўгаваты плот, — па-маладзецку сігнулі цераз верх...

У выніку адна з калашын у маіх новых штанах ухітрылася «ўздзецца» аж на дзве шыкеціны! Я (і балюча было, і крыўдна, і да колікаў смешна) павіс галавою ўніз, і сябар яшчэ доўга памучыўся, вызваляючы мяне з нечаканай «пасткі».

А неяк раз у нядзельку мы сабраліся ўчатырох. Двое хлопцаў былі «на колах»: адзін — з мапедам, другі — з матацыклам. Для прыгод — сама тое! Ды і надвор'е шаптала: гайда на возера! Там дзяўчаты!.. І мы рванулі!

За вёскай асфальт канчаўся, пачынаўся прасёлак, потым — былое балота, шырокі роў і цераз яго — масток, абстаўлены невысокімі бетоннымі слупкамі (відаць, каб які трактарыст пасля ўдалай халтуры ў ваду не зваліўся). Чутак пра такія здарэнні, праўда, не было, аж пакуль мяне там не панесла — у новых «кляшах», на мапедзе.

Я сядзеў на ім ззаду, пасажырам. У вушак свістаў ветер, калені вытыркаліся ў розныя бакі. І ў нейкі момант мне раптам здалася, што яны пазбіваюць слупкі (ці наадварот)...

Карацей, спрацаваў рэфлекс самазахавання: я на поўным хадзе стаў на ногі, якія, не паспеўшы дакрануцца да зямлі, па інерцыі рванулі за ўцякаючым мапедом... У памяці і да сёння велізарнае здзіўленне (каб не казаць шок) ад хуткасці, з якой я бег — нібыта ляцеў, не паспяваючы перабіраць нагамі... Гэта быў рэкордны забег, але, відаць, нядоўгі. Далей быў палёт: з моста ў канаву, у самую каламуць.

...Тое, што некага згубілі, мае сябры зразумелі не адразу — далекавата ад'ехалі. І доўга потым здзіўляліся, куды я мог дзецца?

А я ў гэты час «працаваў» вадзяным: мераў нагамі канаву, страшыдлам вылазіў з ціны, цягнучы за сабой шлейф нейкай брыды. Хлопцы, убачыўшы гэту карціну, аж пакаціліся ад смеху.

Мне ж, як вы разумееце, было не да яго — яшчэ і таму, што мае чарговыя новыя «кляшы» «распалявіліся», можна сказаць, на самым цікавым месцы.

...Вы думаеце, што ў той дзень я не трапіў да дзевак на возера? А як жа!

Ад моста мы паехалі дамоў да аднаго з сяброў, яго маці, убачыўшы маю бяду, паабяцала, што ўсё памые-зашые, а на гэты час дала мне... галіфэ свайго дзядулі.

У ім мы рванулі на возера. Нам было, як сёння кажуць, прышпільна і весела. Порткі ў стылі «рэтра» мяне зусім не бянтыжылі. Хутчэй наадварот...

...Падумаў надоечы: і што б я ўспамінаў, калі б тады насілі сённяшняя «дудачкі»?

Іван Гаральчук,

г. Мінск.

Рубрыку вядзе
Валянціна ДОЎНАР.

Неасабісты суб'ектыў

Слоўнік памяці

Хто зберажэ

ад небыцця мову малой радзімы?

У мінулую суботу душэўна пасядзелі вялікай сям'ёй за бясёдай у вясковай братавай хаце. Як заўсёды бывае, калі вось так (на жаль, нячаста) сустракаемся, пачалі прыгавдаць дзяцінства, родныя мясціны, прыгоды, на якія заўсёды шчодрым для падлеткаў было вясковае наваколле. Успаміналі, дзе калісьці стаяла пачатковая школа (старэйшыя ведаюць, як яна выглядала, пры мне ж ад яе засталася толькі назва пусткі за вёскай з тоўстымі дрэвамі ля дарогі — Школьнішча). Прыгадвалі, дзе стаяў стары клуб, якая была ў ім сцэна, у якім кутку стаяла печка і якія знатныя шчыліны былі ў драўлянай падлозе: у іх вясковыя модніцы часта ламалі абцасы. Смяяліся, згадваючы, як баяліся заходзіць у цёмныя сенцы вясковай кравы, увянчанай крыху скошанай шыл'дай «Ларёк», як прывезеныя пласты замарожанай рыбы мясцовыя цёткі дзялілі паміж сабой проста на прылаўку, ламаючы іх голымі рукамі. Старэйшыя тлумачылі мне, дзе стаяла старая вясковая кузня, у якой, як яны думалі, жыў сапраўдны нячысцік — так страшна там шугаў горан і гудзела полымя...

Наступныя два пакаленні — дзеці і ўнукі, слухалі нашу захопленую вандру ў насамрэч недалёкае, але для іх зусім невядомае мінулае з цікавасцю, як казку. Асабліва іх усцешыла, калі пачалі гаварыць пра вясковую рэчку і назвы мясцін у наваколлі — Васілёў бярэзнік, Старая ды Новая Купальня, Лагі, Падзяроўкі. А калі размова зайшла пра рыб, якія лавіліся ў той рэчцы, наша моладзь павесялілася ад душы: перапыталі, рагаталі, хтосьці нават узяўся запісваць. Зразумелыя з дзяцінства келба, гаркуша, сліж, якіх лавілі на вуду дзесяткамі і часта з-за драбнаты скармлівалі катом, здаваліся ім, жыхарам вялікага горада, нейкімі незразумелымі істотамі, якіх яны нават і не бачылі: рэчку пасля перагарадзілі дамбай, ва ўтворанае возера напусцілі карпа, стронгі і нават шчупакоў, якія вельмі хутка ўсю малечу з вады вывелі. Паклаўшыся ў асацыятыўнай памяці, удалося маладым растлумачыць, што келба — гэта пячур, сліжа слоўнікі называюць сліжык (ён нечым падобны на мініяцюрнага сома), гаркуша (яна ж — гаркушка, або гальян) — з выгляду як маленькая фарэлька...

Мы пасля дзівіліся: як так выйшла, што звычайныя родныя мясцін сталі для нашых жа дзяцей абсалютна незразумелымі — гэткай кітайскай граматай. І каторы ўжо раз падумалася пра больш глабальнае: вусная спадчына нават у наш век гіганцкіх сховішчаў рознага кшталту інфармацыі застаецца самай уразлівай, можна сказаць, на мяжы знікнення. Асабліва калі на мяжы знікнення знаходзяцца самі паселішчы, у якіх адметная гаворка гучала. Дыялектныя слоўнікі тут не выратуюць — яны ў нашым выпадку не маюць аўдыядадаткаў, каб пачуць, як тое ці іншае слова гучала ад яго сапраўдных носьбітаў ужывую, да таго ж — давайце будзем шчырымі — хто і калі, акрамя мовазнаўцаў, у іх заглядае? У многіх невялікіх вёсках засталася па некалькі (у лепшым выпадку — па некалькі дзесяткаў) жыхароў — жывых носьбітаў мясцовых гаворак (да іх, праўда, з вялікай доляй пагрэшнасці, можна дадаць тых, хто ў вёсцы не жыве, але нарадзіўся і вырас). І ўсе гэтыя людзі, на жаль, не маладзёўцы. А з наступнага пакалення, для якога адметныя словы не нясуць ніякай сэнсавай нагрукі (акрамя «о, прыкольна!»), носьбітаў не атрымаецца.

АТРЫМЛІВАЕЦЦА, разам з паселішчамі на мяжы вымірання апынаюцца і мясцовыя назвы ўрочышчаў, крыніц, лясоў, жывёл і траў, трапныя мянушкі, якіх у любой вёсцы — россып, і ў кожнай — свая гісторыя. У самога паселішча застаюцца шанцы адрадзіцца — прыедуць новыя людзі, пабудуюць аграгаспадарствы ці ўладкуюцца на пастаяннае вясковае жыхарства. І імя яго, калі што, ужо не знікне без следу — не так даўно выдадзены даведнік «Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь» згадвае ўсе без выключэння беларускія вёскі — і жывыя, і ўжо зніклыя. А вось адметныя вясковыя слоўцы (а тым больш — дакладна нідзе не зафіксаваныя «неафіцыйныя» імёны ўласныя), згінуўшы аднойчы, ужо не адрадзіцца ніколі. І каб выратаваць іх, хаця б элементарна запісаўшы, не хопіць ніякіх цэнтралізаваных захадаў — хай сабе нават уся Акадэмія навук выправіцца ў адмысловыя экспедыцыі.

ВЫРАТАВАЦЬ мову сваёй малой радзімы можам толькі мы самі. Перадаўшы — хаця б у выглядзе запісаў і тлумачэнняў — сваім дзецям і ўнукам, заахваціўшы вучняў мясцовай школы зрабіць слоўнік жывой гаворкі роднай вёскі, намалюваць лакальную карту з адметнымі назвамі (гэта я ўжо наўпрост да настаўнікаў звяртаюся).

Навошта ўсё гэта патрэбна, спытаеце? А раптам тыя, хто прыйдзе пасля нас, будуць разумнейшыя і лепшыя. І захочуць не толькі ўбачыць і адчуць свае вытокі і карані, але і пачуць іх, і паспрабаць іх вымавіць. І з надзеяй звернуцца да нас...

Ці скажуць толькі пасля «дзякуй»? Не ведаю, як вам, а мне чамусьці гэта не ўсё роўна.

Алена ЛЯЎКОВІЧ.